

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.432:(631.15:633.1)

Свиноус І.В.,
д.е.н.,
Рудич О.О.,
к.е.н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ ЗЕРНА В СВІТОВИЙ РИНОК

Постановка проблеми. Аналіз світового ринку зерна та тенденцій розвитку вітчизняної зернової галузі дає підстави стверджувати, що Україна поступово зміцнює свої позиції на світовому ринку зерна, а зерно є одним з основних вітчизняних експортних товарів.

Проте, аналіз розподілу ринкових часток серед компаній-експортерів, які, переважно є афільованими компаніями більш потужних іноземних збутовиків, свідчить про високу степінь монополізованості як вітчизняного, так і зарубіжного ринку.

Для зміцнення позицій українського зерна на світовому ринку більшість експертів розглядають можливість посилення інтеграційних процесів з іншими країнами. Так, нині Україна є членом Світової організації торгівлі (СОТ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку експортних відносин на світовому ринку зерна завжди перебували у центрі економічних досліджень. Фундаментальні питання, пов'язані з даною проблематикою, розглядалися у працях багатьох вчених, зокрема: В. І. Бойка, В. І. Власова, В. І. Губенка, Л. М. Худолій, С. М. Кваші, А. А. Фесини. Водночас, необхідно зауважити, що теоретичні та прикладні проблеми, пов'язані з розвитком світового ринку зерна в умовах загострення фінансової та економічної кризи, потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження перспектив інтеграції українських виробників зерна в світовий ринок, а також стимулювання державних органів, щодо експорту українського зерна.

Виклад основного матеріалу дослідження. У випадку подальшої інтеграції України із заходом об'єктивною реальністю стає створення у межах Асоціації зони вільної торгівлі з Європейським Союзом (діалог про створення якого був розпочатий 5 травня 2008 р.). Вже на сьогодні буди досягнуті певні домовленості щодо збільшення квот на зернові. Так, у 2013 р. Україна буде мати змогу безмитно експортувати в ЄС 1,6 млн. т зернових, у 2016 році – 2 млн. т. При цьому квота на експорт пшениці встановлена у розмірі 950 тис. т з майбутнім збільшенням до 1 млн. т, кукурудзи – 250 тис. т з майбутнім доведенням до 350 тис. т, ячменю – 400 тис. т з перспективою збільшення до 650 тис. т. [1].

Враховуючи неоднозначне оцінювання заходом політичної ситуації, що нині має місце в Україні, слід припустити можливість приєднання України до Митного Союзу, рішення про створення якого між Росією, Білорусією та Казахстаном було прийнято на неформальному саміті Євразійського економічного співтовариства. Згідно спільної домовленості влітку 2010 р. набрав чинності єдиний Митний кодекс трьох країн, а у серпні 2011 р. на кордонах трьох країн-учасниць був скасований та перенесений на зовнішні кордони союзу транспортний контроль [2]. Митний Союз передбачає створення єдиного митного простору, у межах якого не застосовується мито та обмеження економічного характеру, крім антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних захисних заходів.

Приєднання до Митного союзу у якості повноправного партнера має як своє переваги, так і недоліки. Так, усі країни-учасниці є потужними виробниками зерна і за умови об'єднання зусиль та провадження єдиної експортної політики, Митний Союз стає одним з найбільш потужних експортерів зерна. Отже, у даному випадку можна очікувати на посилення конкурентних позицій України на світовому зерновому ринку у складі даного інтеграційного утворення. Водночас, вирішується питання конкуренції між країнами-учасницями, які орієнтувалися переважно на єдині сегменти ринку.

Як додаткову перевагу приєднання до Митного Союзу, ряд політиків вважають можливість зниження вартості енергетичних ресурсів, у тому числі газу, що імпортується з Росії. Проте, загальносвітова кон'юнктура ринку енергії та перспективи дерегулювання російського ринку енергоносіїв нівелюють можливі вигоди у даному аспекті [3].

Серед стримуючих чинників приєднання України до Митного Союзу слід визначити, насамперед, політичний. А саме, жодна з країн-діючих учасників Митного Союзу не є членом Світової організації

торгівлі. Крім того, як демонструють результати наступних досліджень, обсяги експорту в країни Митного Союзу, значно нижчі, ніж в країни ЄС (рис. 1).

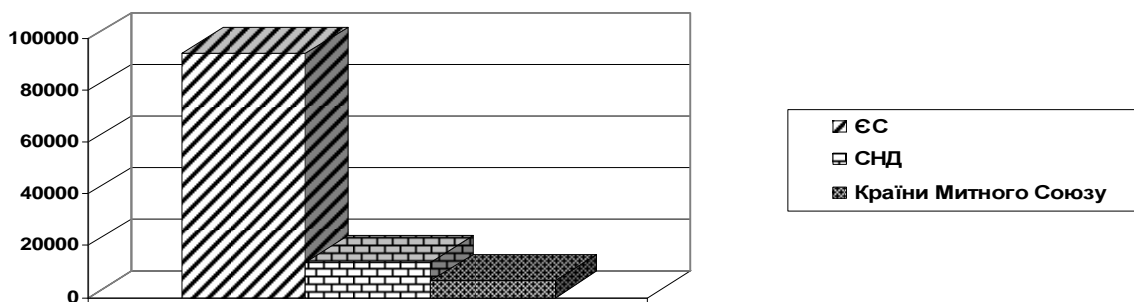

Рис. 1. Обсяги експорту пшениці в країни ЄС, Митного Союзу та інші країни СНД у 2010 р., т.

Так, у 2010 р. експорт пшениці в країни ЄС склав 94196,4 т, тоді як у країни Митного Союзу було відправлено 6546,39 т, що у 14,4 рази менше, ніж по попередній групі країн (рис. 2).

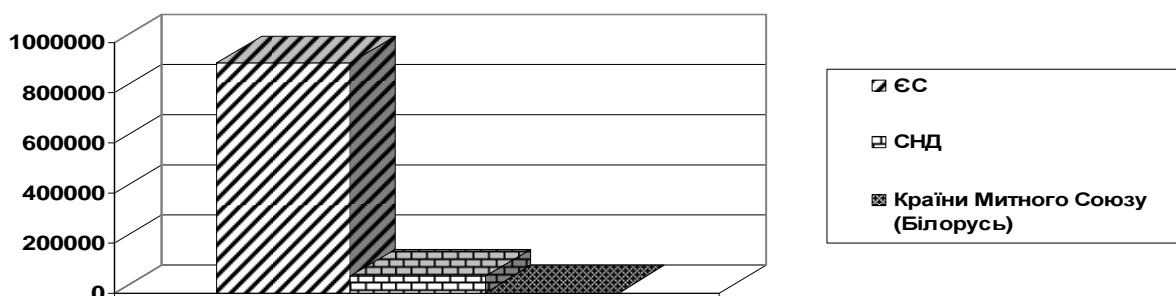

Рис. 2. Обсяги експорту пшениці в країни ЄС, Митного Союзу та інші країни СНД у 2011 р., т

У 2011 році подібна тенденція зберігається. Зазначимо, що до вересня відвантаження пшениці в рамках Митного Союзу здійснювалося лише в Білорусь.

Проте аналіз експортних цін на зерно свідчить, що у 2010 р. ціна реалізації пшениці у країни Митного Союзу майже удвічі (на 85 %) перевищувала ціну реалізації даної культури в країни ЄС (рис. 3).

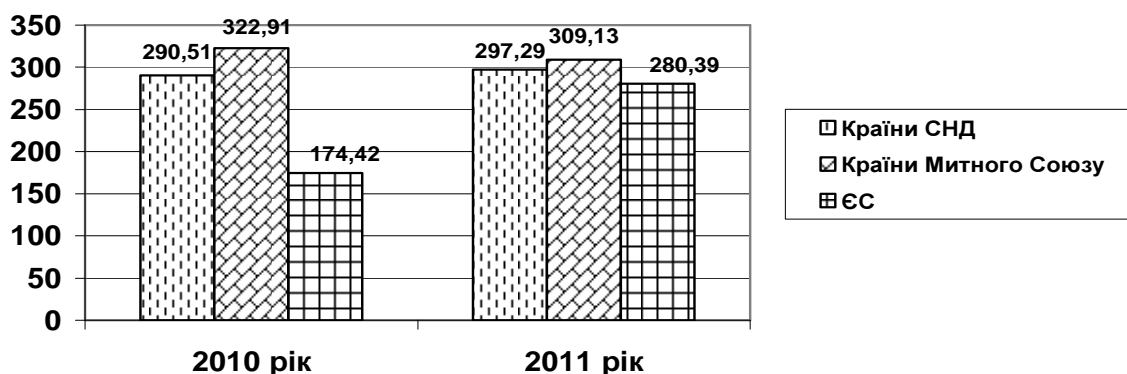

Рис. 3. Середні експортні ціни на пшеницю за 2010-2011 рр. по групах країн, дол./т

У 2011 р. ціна реалізації пшениці у розрізі окремих груп країн дещо вирівнялася. Так, в країнах Митного Союзу вона значно підвищилася і склала 280,39 дол./т, що на 160,8 % вище, ніж у попередньому році. Водночас, на 13,8 дол./т скоротилася ціна експорту пшениці до країн ЄС [4].

Привабливим ринком збуту кукурудзи також є країни ЄС (рис. 4) Так, у 2010 р. туди було експортовано 651646,88 т продукції, тоді як у країни Митного Союзу – 74931,79 т [5].

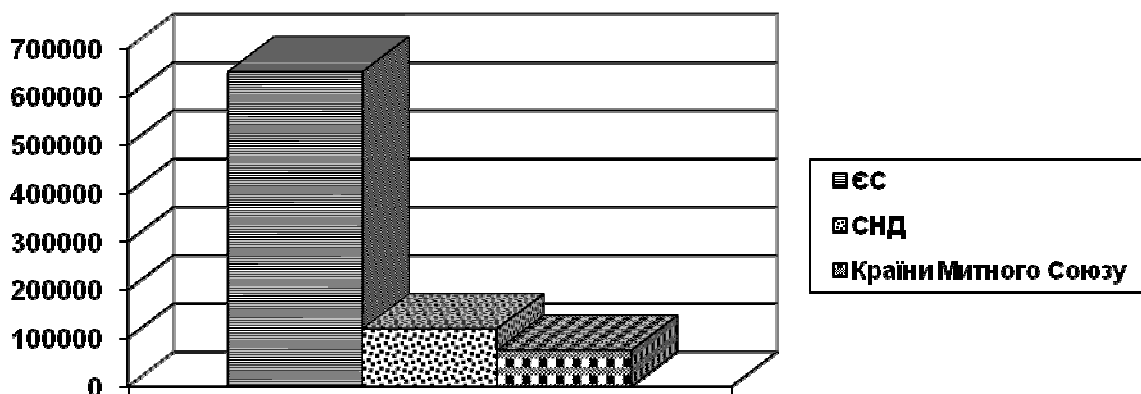

Рис. 4. Обсяги експорту кукурудзи в країни ЄС, Митного Союзу та інші країни СНД у 2010 р., т

У 2011 році обсяги експортування кукурудзи значно збільшилися. Відповідно до країн ЄС протягом періоду січень-серпень було реалізовано 1390926,97 т зерна кукурудзи, що удвічі більше, ніж у попередньому періоді (рис. 5).

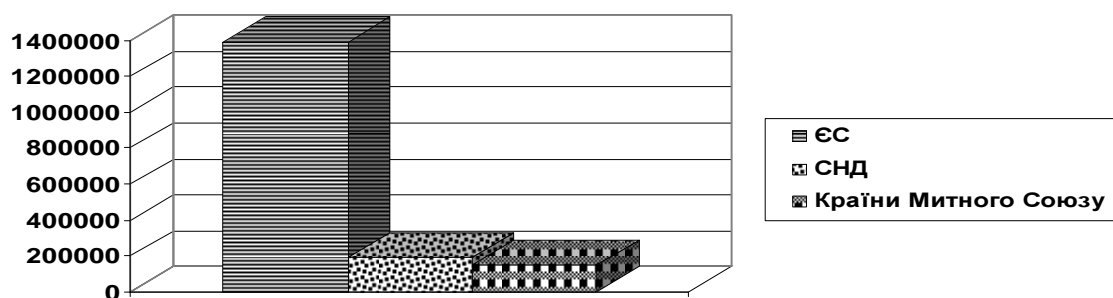

Рис. 5. Обсяги експорту кукурудзи в країни ЄС, Митного Союзу та інші країни СНД у 2011 р., т

За аналогічний період зросли обсяги поставок кукурудзи й до країн Митного Союзу (на 198%). Це пояснюється зростаючим попитом на кукурудзу на світовому ринку, переважно за рахунок її переробки на біопаливо (рис. 6).

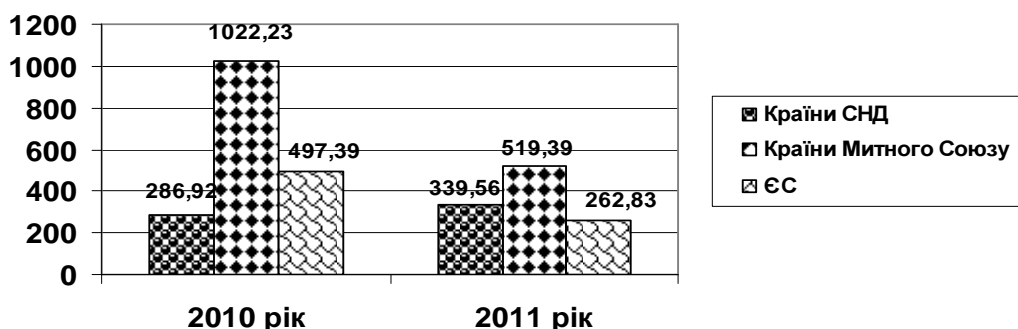

Рис. 6. Середні експортні ціни на кукурудзу за 2010-2011 роки по групах країн, дол./т

Проте експортні ціни на кукурудзу в очікуванні високих врожаїв 2011 р. скоротилися майже удвічі. За перші два квартали обсяги поставок даної культури за кордон виконані лише на 20%.

З точки зору експортування ячменю більш привабливим для України був у 2010 р. ринок країн Митного Союзу (рис. 7).

Проте у 2011 році вже протягом першого півріччя обсяги експорту ячменю в країни ЄС перевищили обсяги поставок до країн Митного Союзу та обсяги експорту за попередній період (рис. 8).

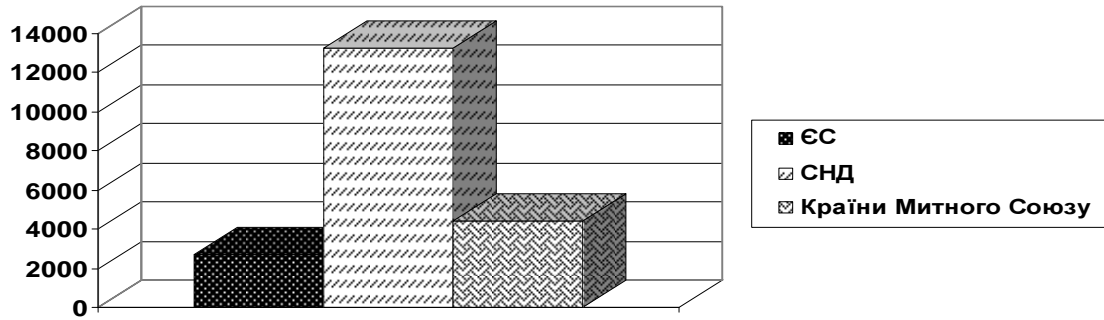

Рис. 7. Обсяги експорту ячменю в країни ЄС, Митного Союзу та інші країни СНД у 2010 рр. т

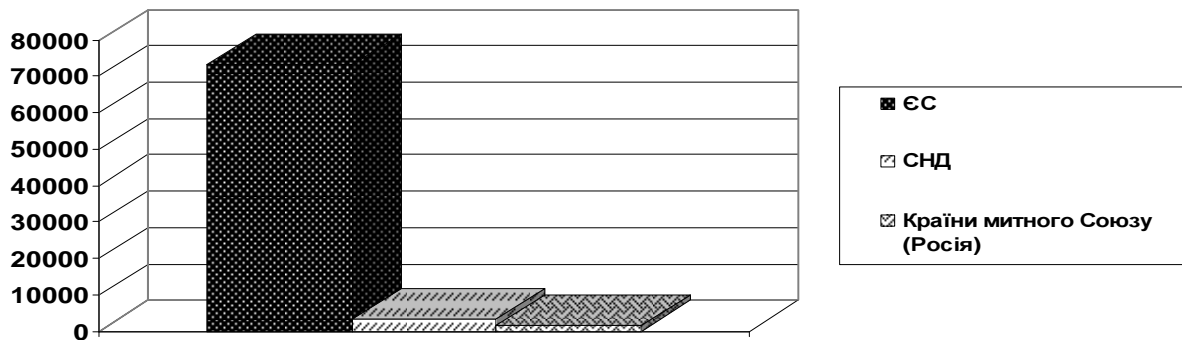

Рис. 8. Обсяги експорту ячменю в країни ЄС, Митного Союзу та інші країни СНД у 2011 р., т

При цьому, як доводять результати попередніх досліджень, традиційно ціни експорту для країн ЄС значно поступаються експортним цінам до країн СНД та, у тому числі, країн Митного Союзу (рис. 9).

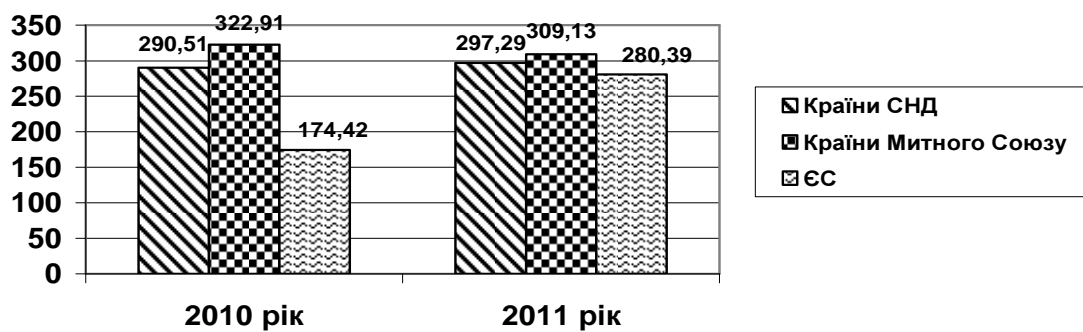

Рис. 9. Середні експортні ціни на ячмінь за 2010-2011 роки по групах країн, дол./т

Нині Україну розглядають у складі РУК (Росія, Україна, Казахстан), які можуть у майбутньому стати найбільш потужними експортерами зерна на світовому ринку. Їх частку у світовому експорті прогнозують на рівні 30%. Це дає підстави розглядати Україну у складі так званого Зернового пулу, основні засади створення якого активно обговорюються на міждержавному рівні з 2009 року (Всесвітній зерновий форум, Санкт-Петербург) [6].

Проте, враховуючи зміст нині діючих міждержавних угод та нагальну необхідність формування цивілізованих відносин у сфері торгівлі зерном більш ймовірним є створення Причорноморської зернової біржі, як центру укладання ф'ючерсних угод та котирування цін на перспективу. Це дало б змогу більш ефективно управляти ціновими ризиками та здійснювати їх страхування [7].

Слід зазначити, що протягом останніх років в Україні можна спостерігати досить щільний зв'язок між обсягами виробництва та цінами (рис. 10).

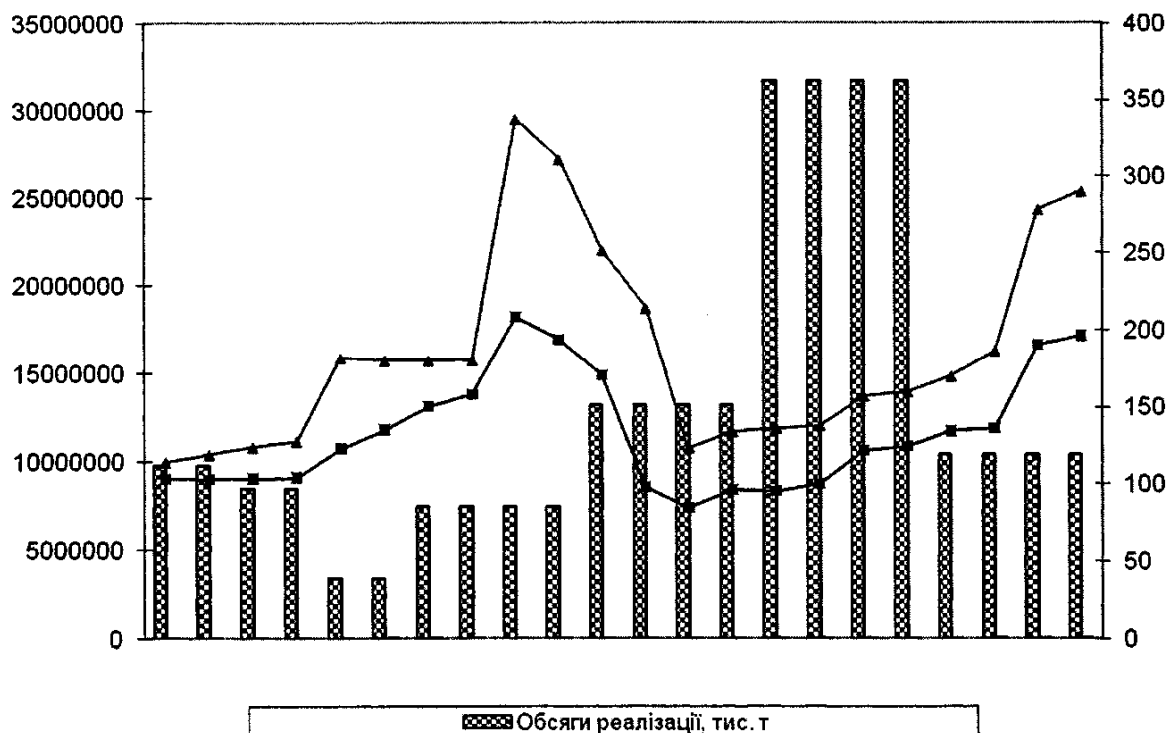

Рис. 10. Динаміка обсягів виробництва пшениці, цін на внутрішньому ринку і зовнішньому ринках

Джерело : узагальнено на основі даних Державного комітету статистики України

Так, як свідчать представлені дані, протягом 2006-2011 рр. рух цін частково відбувався залежно від обсягів пропозиції пшениці. Це дає підстави припустити, що, дійсно, за умови відсутності державного втручання, на зерновому ринку України у 2011/2012 році ціни досягнуть рекордно мінімального значення. Водночас, як засвідчують вітчизняні аналітики, обвал цін на пшеницю підсилюється таким чинником, як нестача виробничих потужностей. Вже на сьогоднішній день пшениця оцінюється на EXW на рівні 190 дол./т з ПДВ [8].

Графічно, рух ціни на внутрішньому ринку для пшениці представлено на рис. 11.

Ціна, дол./т

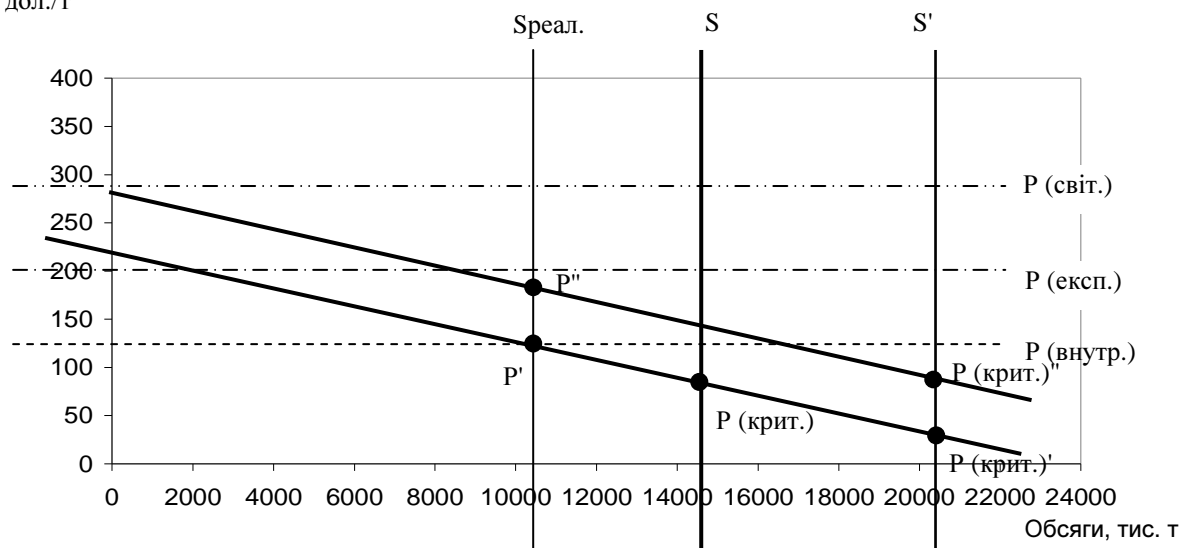

Рис. 11. Рух ціни на пшеницю на внутрішньому ринку у 2010/11–2011/12 МР

Графік демонструє співвідношення попиту і пропозиції на ринку пшениці у ціновому кількісному просторі. Теоретично припускається, що пряма пропозиції є вертикальною, оскільки зерно є річна культура, і досить повільно реагує на запровадження політичних заходів. У 2010/11 МР виробництво пшениці склало 16851 тис. т, що на графіку відповідає прямій S.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи, що по-перше, пшениця є стратегічною культурою, яка формує продовольчі запаси держави та визначає рівень її продовольчої та економічної безпеки; по-друге, здатна досить тривалий час зберігатися при наявності елеваторних потужностей; по-третє, є експортно орієнтованим товаром, пряма пропозиція на графіку буде зміщуватися ліворуч до рівня 12703 тис. т (S_{real}). Даний обсяг відповідає місткості внутрішнього ринку пшениці. Отже, за таких умов усереднена ціна на внутрішньому ринку пшениці під впливом попиту і пропозиції з врахуванням діючих на період 2010/11 МР інструментів державного регулювання визначається на рівні 164,3 дол./т. Експортна ціна української пшениці традиційно перевищує внутрішню ціну на величину логістичних витрат, у тому числі митного оформлення, і встановлюється на рівні 231,2 дол./т. За умови відсутності державного втручання, внутрішня ціна знизиться до рівня 140 дол./т ($P_{крит.}$), яка для більшості вітчизняних зерновиробників є збитковою.

У 2011/12 МР виробництво пшениці досягло максимально високого значення, а саме 22241 млн. т. Закономірно, що пряма пропозиція, зміститься праворуч до рівня S' . У випадку створення перепон щодо експортування пшениці, ціна здатна знизитися до рівня $P'_{крит.}$, що відповідає близько 100 дол./т. Така ситуація є небезпечною для вітчизняного товаровиробника, оскільки загрожує порушенням його фінансовій стабільності.

У випадку вільного експортування (за попередніми прогнозами експорт пшениці буде складати близько 10796 тис. т), внутрішня ціна може скласти близько 210 дол./т (P''). Враховуючи, що нині в Україні недостатньо елеваторних потужностей (за даними Держреєстру вони становлять лише 30,4 млн. т), придатних для довгострокового належного зберігання зерна, можна очікувати на формування надлишкової пропозиції, що також буде сприяти зниженню внутрішньої ціни на пшеницю.

Отже, за існуючих умов, основне завдання уряду полягає у створенні сприятливих умов для здійснення експорту (у даному випадку виключною перевагою у майбутньому для стабілізації ринку зерна є одержання від ЄС квот на поставку пшениці) та виконання зобов'язань щодо вилучення частини надлишкової пропозиції через закупівельні операції Аграрного фонду. Враховуючи нинішній незадовільний стан проведення посівної озимих через несприятливі погодні умови, у наступному році саме сформовані нині перехідні запаси зерна здатні утримати рівновагу на національному зерновому ринку у наступному 2012/2013 МР.

Бібліографічний список

1. Решетняк В. Зерновой рынок и большая политика – игра по правилам боев без правил / В. Решетняк // Зерно: Журнал современного агропромышленника. – 2011. – № 11.
2. Шпичак О. М. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / Шпичак О. М., Боднар О. М., Кобута І. В. ; за ред. О. М. Шпичака. – К. : «Нічлава», 2009. – 406 с.
3. The US WTO Agricultural Proposal for Global Trade Reform [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.usda.gov/>
4. [Food and Agricultural Policy Research Institute](http://www.fapri.missouri.edu) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fapri.missouri.edu>.
5. EC projections for EU cereals markets. 2011, April [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cisstat.com/> <http://agritrade.cta.int/>
6. Статистическая база данных Межгосударственного комитета Содружества Независимых государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cisstat.com>.
7. Український клуб аграрного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.agrobusiness.com.ua.
8. Мовчан В. Кількісна оцінка варіантів регіональної інтеграції України: глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС чи митний Союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном / В. Мовчан, Р. Джуччі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tsouz.ru>.

Анотація

Розглядаються перспективи інтеграції українських виробників зерна в світовий ринок. Особлива увага заострюється на проблемі стимулювання державних органів, щодо експорту українського зерна на світовий ринок.

Ключові слова: зерно, сільськогосподарські товаровиробники, квоти, експорт, імпорт.

Аннотация

Рассматриваются перспективы интеграции украинских производителей зерна в мировой рынок. Особое внимание заостряется на проблеме стимулирования государственных органов, по экспорту украинского зерна на мировой рынок.

Ключевые слова: зерно, сельскохозяйственные товаропроизводители, квоты, экспорт, импорт.

Annotation

The prospects of integration of Ukrainian grain producers in the world market. Special attention is exacerbated by the problem of stimulating public authorities for the export of Ukrainian grain to the world market.

Key words: grain, agricultural producers, quotas, export, import.